

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

THE ANALYSIS OF CONFLICTOLOGICAL COMPETENCE FORMATION STAGE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Стаття присвячена дослідженню рівня сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. У статті розкрито сутність поняття «конфліктологічна компетентність особистості» та рівні її сформованості в майбутніх учителів іноземної мови. Мета статті полягає в дослідженні сформованості структурних компонентів конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови шляхом констатувального експерименту. Констатувальний експеримент проводився із застосуванням діагностичних методик згідно зі структурою конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов (когнітивно-рефлексивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-корективний компоненти).

З'ясовано, що особливого значення конфлікти набувають в освітянській сфері. Причинами педагогічних конфліктів виступають: події в державі, суспільстві, які впливають на діяльність педагогічного колективу; недосконалість навчально-виховного процесу, часта зміна керівництва; індивідуально-психологічні властивості учасників; низька культура спілкування; гендерні та вікові відмінності. Доведено, що серед головних якостей майбутнього учителя важливого значення набуває сформована конфліктологічна компетентність, яка є складником його професійної компетентності, де необхідне врахування індивідуальних особливостей майбутніх педагогів, їхніх морально-ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності, здатності до самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення. Отже, за результатами констатувального експерименту встановлено, що загальний рівень сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов є невисоким і потребує його підвищення: високий рівень виявлено в 19,36% респондентів, середній – у 50,48%, а низький – у 30,16%. Виділення критеріїв та відповідних показників дає змогу говорити про певний рівень сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Отримані результати оцінювання в зіставленні з критеріями, що слугують своєрідним еталоном для визначення ефективної моделі навчального процесу, допоможуть скоригувати процес формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, освітній процес, майбутній учитель іноземної мови, зміст конфліктологічної компетентності, структурні компоненти конфліктологічної компетентності, рівень сформованості конфліктологічної компетентності.

The article presents the results of the analysis of conflictological competence formation stage of future foreign language teachers. The essence of the notion conflictological competence was highlighted and its formation stage of future foreign language teachers was determined. The purpose of the article is to analyse the formation of the structural components of conflictological competence of future foreign language teachers through ascertaining experiment. The ascertaining experiment was carried out with the use of diagnostic methods according to the structure of conflictological competence of future foreign language teachers (cognitive-reflexive, motivational value, operational-corrective components).

It has been estimated that educational sphere is most vulnerable to conflicts due to the following reasons: political situation in the country, social problems in society that have impact on the sphere of education; lack of planning of educational process, administrative resources; the level of satisfaction of personal needs, individual-psychological peculiarities of the participants of educational process, low level of communicative culture, age and gender peculiarities. It was proved that the level of formation of conflictological competence of future teachers has the primary importance as the part of their professional competences and is interpreted as an integral ability to use special psychological skills and knowledge in conflict situations. The general level of conflictological competence formation of future foreign language teachers according to the results of the ascertaining experiment is low and needs to be increased: a high level was found in 19.36% of the respondents, an average level – in 50.48%, and a low level – in 30.16%.

In summary, according to the results of the ascertaining experiment data analysis, it has been estimated that the respondents showed some adequacy of conflict situation perception, showed some independence in choosing ways of interaction in conflict situations, sometimes showed tolerance to the opponents' opinions. At the same time, the vast majority of the subjects were unable to obtain plans and strategies for resolving conflicts, their actions in conflict situations showed signs of unpredictability and excessive emotionality, which indicated a lack of conflictological competence formation. The obtained empirical data encourage the elaboration of an appropriate development program, the introduction of which into the educational process would ensure the development of conflictological competence of the subjects.

Key words: conflictological competence, educational process, future foreign language teacher, the essence of conflictological competence, structural components of conflictological competence, formation stage of conflictological competence.

УДК 378.147:0113

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.37>

Поліщук Г.В.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри англійської мови
та методики її викладання
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Постановка проблеми у загальному вигляді. У складних умовах сучасного життя конфліктологічна проблематика набула великого значення в

усіх галузях професійної підготовки, особливо в педагогічній освіті. Актуальність формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів

іноземної мови підсилюється значним зростанням кількості міжособистісних конфліктів у системі освіти. Разом із тим ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених і практикою здійснення навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти свідчить про те, що серед освітян спостерігається досить низький рівень конфліктологічної культури, що призводить до високої конфліктогенності педагогічного середовища і стресогенності всіх учасників взаємодії в освітніх закладах. Бути конфліктологічно грамотним фахівцем ще не означає бути компетентним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність підвищення результативності навчання на факультеті іноземних мов передбачає необхідність діагностики сформованості конфліктологічної компетентності.

Нині є праці, які розкривають досліджуване поняття. До таких праць можна зарахувати дослідження М. Башкіна, Є. Богданова, О. Воронцової, Н. Гришиної, Т. Дзюби, В. Зазикіна, І. Козич, Л. Нікіфорової, Л. Петровської, С. Філь, Б. Хасана, О. Щербакова тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних наукових розвідках питання формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є мало дослідженими. Актуальність вивчення питання зумовлена необхідністю постійної підтримки високого професійного рівня педагогів. У наукових дослідженнях трактування різними авторами сутності конфліктологічної компетентності видається різноплановим, що дає змогу для подальшого наукового пошуку уточнення цього поняття та його структурних компонентів. Аналіз літератури свідчить про відсутність у науковців єдиної думки щодо кола знань, умінь, навичок, необхідних майбутнім учителям іноземної мови для здійснення ними успішної професійної діяльності.

Мета статті полягає в дослідженні рівня сформованості структурних компонентів конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови шляхом констатувального експерименту.

Виклад основного матеріалу. Особливого значення конфлікти набувають в освітянській сфері. Причинами педагогічних конфліктів виступають: події у державі, суспільстві, які прямо або опосередковано впливають на діяльність педагогічного колективу; недосконалість навчально-виховного процесу, нерівномірний або несправедливий розподіл навчального навантаження, недостатнє оснащення навчальних кабінетів, застаріле технологічне забезпечення, порушення трудового законодавства, часта зміна керівництва, розподілу ресурсів (виплата заробітної плати); задоволеність потреб конкретної особистості; індивідуально-психологічні властивості учасників;

низька культура спілкування; гендерні та вікові відмінності [1; 2; 4].

Специфіка педагогічних конфліктів порівняно з іншими конфліктами, які виникають у міжособистісній взаємодії, полягає в жорсткій конкуренції, падінні престижу педагогічної професії в суспільстві, негативних наслідках, котрі проявляються у результатах навчання, відмінностях у соціальному статусі (учитель – учень), відмінностях у життєвому досвіді учасників, високій емоційності, «педагогічному стереотипі», високій особистісній тривожності педагога [3].

Серед головних якостей майбутніх учителів іноземної мови важливого значення набуває сформована конфліктологічна компетентність, яка є складником його професійної компетентності та визначається як інтегративна здатність використовувати спеціальні психологічні знання, уміння та навички поведінки в конфліктних ситуаціях та здатність до попередження цих ситуацій. Вивчення поняття «конфліктологічна компетентність» у науковій літературі дало змогу виявити сутнісні ознаки такої компетентності, результатом чого стало її визначення: конфліктологічна компетентність – це здатність майбутніх учителів іноземної мови правильно ідентифікувати конфлікти, які виникають у його оточенні, діагностувати їх причини, формувати шляхи їх конструктивного вирішення та (або) можливого запобігання і зменшення негативних наслідків прояву конфліктів на основі наявних знань, умінь та навичок.

Конфліктологічно компетентна особистість повинна мати знання про причини появи конфлікту, закономірності його розвитку й перебігу, поведінки, спілкування та діяльності опонентів у конфліктному протистоянні, їх психічні стани, психологічні характеристики конфліктної особистості, нормативні й моральні регулятори поведінки в умовах управління і вирішення конфліктів, прийоми й методи подолання конфліктних ситуацій [5].

З'ясування вихідних рівнів сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов передбачало проведення констатувального експерименту, який відбувався на стандартизованій вибірці – 315 досліджуваних. Респонденти – студенти трьох закладів вищої освіти, а саме: Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди».

Констатувальний експеримент проводився із застосуванням діагностичних методик згідно зі структурою конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов (*когнітивно-рефлексивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-корегувальний компоненти*).

Спочатку ми дослідили рівень розвитку когнітивно-рефлексивного компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов за допомогою методики дослідження міжособистісного сприйняття в конфліктній ситуації (А. Татіщевої в модифікації О. Місенко) шляхом виконання двох завдань, а саме: з'ясування сутності поняття «конфлікт»; визначення семантичного ядра цього поняття і проведення контент-аналізу щодо його шкальної приналежності.

Отримані результати засвідчили, що майбутні вчителі іноземних мов під час визначення сутнісних ознак поняття «конфлікт» особливу увагу звертали на такі його прояви: суперечка, зіткнення (16,19%), незгода, протиріччя (9,84%), лайка (13,33%), насилля (моральне – 27,62%, фізичне – 7,30%), наклеп (17,14%) та інші (опір, прочуханка, непорозуміння – 8,57%). Семантичне ядро терміна «конфлікт» становили такі оціночні категорії: бійка, сварка, суперечка, лайка, непорозуміння, наклеп.

Проведене дослідження дало змогу з'ясувати, що лише незначна частина респондентів (16,51%) розуміли суттєві ознаки конфлікту, більша половина (53,01%), окрім суттєвих, зазначили несуттєві прояви конфлікту. Майбутні вчителі іноземних мов, які не розуміли сутнісних ознак конфлікту, становили 30,48%. Отже, більшість респондентів перебували на середньому рівні розуміння конфлікту, а відсоток осіб, які не розуміли типових ознак конфлікту, майже вдвічі перевищував відсоток таких, що його розуміють.

Визначення шкальної приналежності слів, що утворили семантичне ядро поняття «конфлікт» і загальні рівні прояву міжособистісного сприйняття конфліктної ситуації респондентами, наведено в таблиці 1.

Отже, результати таблиці доводять, що значна кількість досліджуваних (26,67% – високого рівня і 32,70% – середнього) асоціювали конфлікт із застосуванням фізичної сили. У таких випадках конфлікт проявляється, на думку опитуваних, у вигляді бійки, сварки, суперечки тощо. Однак більшість респондентів при оцінці конфлікту не вбачали фізичної агресії (40,63%), що засвідчувало непряму узгодженість цих понять.

Наступна шкала – оцінка конфлікту як вербальної агресії. Більшість респондентів сприймали конфлікт як непорозуміння у спілкуванні (52,70%). Вони визнавали, що конфлікт виявляє ознаки сварки, скандалу, наклепу, сперечання тощо. Вияв високого (21,59%) і низького (25,71%) рівнів прояву досліджуваної шкали зафіксовано в межах 20%. Такі респонденти повністю погоджувалися або цілковито заперечували зв'язок конфлікту з вербальною комунікацією.

Третя шкала методики передбачала оцінку конфлікту як психологічної несумісності учасників ситуації. Переважна кількість респондентів оцінювали конфлікт як психологічне непорозуміння, несумісність учасників взаємодії у процесі конфлікту, розбіжності в баченні шляхів розв'язання конфлікту (61,59% – середній рівень прояву, 18,09% – високий). Низький рівень прояву виявлено у 20,32% респондентів, які не визнавали психологічну несумісність як основу конфлікту.

Як бачимо, результати дослідження довели, що 20,64% респондентів чітко уявляли сутнісні ознаки поняття «конфлікт», розуміли механізми сприйняття конфліктних ситуацій (високий рівень); 50,16% досліджуваних частково були спроможні охарактеризувати досліджуваний феномен (середній рівень), а 29,20% повністю не розуміли змістового поля поняття «конфлікт», зазнавали великих труднощів у процесі співвіднесення цього поняття з іншими (низький рівень). Отримані дані засвідчили, що студенти у процесі життя не отримали належних знань з означеної проблематики, не мали уявлення стосовно стратегій розв'язання конфліктних ситуацій. Це доводить необхідність проведення цілеспрямованої роботи щодо роз'яснення сутності конфліктів.

З метою визначення рівнів індивідуального розвитку окремих знань, умінь, здібностей із педагогічної конфліктології ми використали методику діагностики самооцінки кругозору з конфліктології (С. Калаур). Проведене дослідження показало, що лише 1,57% респондентів знають історію зародження й розвитку конфлікту; 5,35% – психологічні й інші особливості учасників конфлікту й осіб найближчого оточення; 3,17% – особливості типів і видів конфліктів; 7,62% – основні прийоми

Таблиця 1

Результати дослідження міжособистісного сприйняття в конфліктній ситуації майбутніх учителів іноземних мов (у % й особах)

Сприйняття поняття «конфлікт»	Рівень прояву розуміння конфлікту		
	Високий	Середній	Низький
Знання сутності конфлікту	16,51 (52)	53,01 (167)	30,48 (96)
Конфлікт як фізична агресія	26,67 (84)	32,70 (103)	40,63 (128)
Конфлікт як вербальна агресія	21,59 (68)	52,70 (166)	25,71 (81)
Конфлікт як психологічна несумісність	18,09 (57)	61,59 (194)	20,32 (64)
Загальний рівень розвитку	20,64 (65)	50,16 (158)	29,20 (92)

і правила ведення суперечок; 16,83% – основні прийоми й правила проведення переговорів; 8,89% – основні прийоми й правила розв'язання конфлікту; 23,17% – власні сильні й слабкі сторони в конфліктній ситуації і при веденні переговорів. Високий рівень знань, згідно із запропонованою методикою, продемонстрували лише 9,52% респондентів. Найбільший відсоток опитуваних щодо самооцінки їхніх конфліктологічних знань знаходився на середньому (49,85%) і низькому (40,63%) рівнях, що пояснюється неповною теоретичною інформацією про розв'язання конфліктів, користування студентами лише інтуїтивними знаннями.

Рівень конфліктологічних умінь досліджуваних варіювався в таких межах: 0,95% – визначати й діагностувати тип і вид конкретно взятого конфлікту; 31,43% – йти на розумні компроміси; 22,86% – установлювати контакти навіть із вороже налаштованими особами; 26,98% – застосовувати контрприйоми проти брудних прийомів і методів; 21,90% – нейтралізувати дії осіб, які розпалюють конфлікт; 10,48% – вести переговори з розв'язання конфлікту навіть тоді, коли протилежна сторона проти переговорів; 19,05% – передбачати й прогнозувати хід розвитку подій, пов'язаних із конфліктом. Високий рівень умінь за результатами самооцінки опитуваних притаманний 19,05% студентам. На середньому й низькому рівнях, відповідно, ці вміння були розвинені в 31,75% і 49,20% осіб. Отримані статистичні дані підтвердили, що студентами упродовж життя накопичений певний ситуативний досвід розв'язання конфліктних ситуацій, однак значна кількість респондентів (49,20%) загалом не спроможні адекватно поводитися в процесі перебігу конфлікту.

Цікава інформація для нашого дослідження була отримана в процесі самооцінки студентами власних конфліктологічних здатностей, а саме: 12,70% респондентів проявляли принциповість і гнучкість у вирішенні конфлікту; 20,32% встановлювали діалог і були спроможні до ведення коректних переговорів; 10,79% самокритично оцінювали ситуацію й прогнозували ймовірний розвиток подальших подій; 11,43% проявляли витримку та високоморальні якості в ситуаціях загострення конфлікту; 16,51% спонукали протилежну сторону до позитивного розв'язання конфлікту; 10,16% вбачали тенденції розвитку конфлікту; 23,17% урахували й не допускали минулих невдач у розв'язанні конфліктів. Високий рівень конфліктологічних здатностей за самооцінкою студентів розвинений лише в 14,92% осіб. Відповідні прояви середнього й низького рівнів конфліктологічних здатностей на основі самооцінки зафіксовані в 41,90% і 43,17% досліджуваних.

Отримані результати засвідчують, що прояв конфліктологічного кругозору притаманний лише 14,60% досліджуваних, що доводить обмеже-

ність знань, недостатність розвитку рефлексивної складової частини в оцінках власної здатності до врегулювання конфліктних ситуацій у більшості респондентів. Це підтверджувалося проявами середнього (40,95%) й низького (44,44%) рівнів досліджуваного феномена.

Результати сформованості когнітивно-рефлексивного компонента сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов доповнювалися статистичними даними, отриманими при застосуванні методики визначення рівнів сформованості педагогічної рефлексії (за О. Калашніковою). Метою цієї діагностики було визначення рівнів розвитку пізнання самого себе.

Результати, які були отримані в опитуванні, засвідчили, що високий рівень рефлексії проявлявся у 16,51% майбутніх учителів іноземних мов, середній рівень – у 51,75% респондентів, у 31,75% опитуваних зафіксовано низький рівень педагогічної рефлексії. Аналіз емпіричних даних, отриманих у результаті проведення методики визначення рівня педагогічної рефлексії, довів превалювання середнього й низького рівнів прояву педагогічної рефлексії в досліджуваних. Цей факт можна пояснити невмінням студентів здійснювати самоаналіз власних дій, надавати їм належну оцінку, що призводить до необхідності збільшення практичного навчання з метою набуття ними індивідуальної рефлексивної позиції. Низький рівень педагогічної рефлексії виявлявся в тому, що студенти здійснювали поверхневий аналіз конфліктологічної ситуації, були неспроможні прогнозувати наслідки того чи іншого шляху вирішення конфліктної ситуації. Розвитку педагогічної рефлексії в студентів сприяла активізація функцій самооцінки й самоконтролю власної діяльності в освітньому процесі вищої школи. Актуалізація цих функцій зумовлює розвиток як системи знань, мислення, діяльності, так і самої особистості студента та його взаємин з освітнім середовищем. Відомості таблиці 2 дали змогу з'ясувати вихідний рівень сформованості когнітивно-рефлексивного компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Статистичні дані, що наведені в таблиці 2, демонструють превалювання середнього (47,62%) й низького (35,24%) рівнів сформованості когнітивно-рефлексивного компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Високий рівень виявила незначна кількість студентів (17,14%), що довело необхідність більш ґрунтовної теоретичної підготовки щодо проблем розв'язання педагогічних конфліктів.

Рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов визначався за допомогою діагностики мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І. Ладанова, В. Ура-

**Результати сформованості когнітивно-рефлексивного компонента
конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов**

Діагностичні методики	Рівень прояву когнітивно-рефлексивного компонента		
	Високий	Середній	Низький
Методика дослідження міжособистісного сприйняття в конфліктній ситуації	20,64 (65)	50,16 (158)	29,20 (92)
Методика діагностики самооцінки кругозору з конфліктології	14,60 (46)	40,95 (129)	44,44 (140)
Методика визначення рівнів сформованості педагогічної рефлексії	16,51 (52)	51,75 (163)	31,75 (100)
Загальний рівень	17,14 (54)	47,62 (150)	35,24 (111)

заєвої), тесту «Наскільки Ви толерантні?» (О. Тушканової), «Експрес-діагностики стійкості до конфліктів» (М. Фетіскіна, В. Козлова, Г. Мануйлова). Діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І. Ладанова, В. Уразаєвої) була спрямована на визначення основних комунікативних орієнтацій та їх гармонійності в процесі формального спілкування.

Ціннісне ставлення до міжособистісної комунікації було проаналізовано за допомогою порівняльного аналізу вираженості трьох шкал, а саме: орієнтація на прийняття партнера; орієнтація на адекватність сприйняття і розуміння партнера; орієнтація на досягнення компромісу. Означена методика також дала змогу визначити рівень загальної гармонійності комунікативних орієнтацій майбутніх учителів іноземних мов. Аналіз результатів застосування цієї методики засвідчив, що в дослідженні шкал «орієнтація на прийняття партнера» й «адекватність сприйняття і розуміння партнера» переважав середній рівень (54,28% і 50,16% відповідно). Високий рівень за цими шкалами продемонстрували 26,67% і 25,71% студентів, які відрізнялися лише на 0,95%; низький рівень – 19,05% та 24,13% відповідно. За шкалою «орієнтація на досягнення компромісу» високий рівень показали 19,68% студентів, середній – 49,52%; низький – 30,79%, отже, також домінував середній рівень розвитку означеної шкали.

Визначення рівня загальної гармонійності комунікативних орієнтацій довело, що 24,13% мають високий, 51,11% – середній і 24,76% – низький рівні мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях.

Отже, здійснений емпіричний аналіз особливостей мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях майбутніх учителів іноземних мов дав змогу зробити висновок, що провідною спрямованістю комунікаційних процесів є адекватність сприймання та розуміння партнера. Найменш схильні майбутні учителі іноземних мов у міжособистісній комунікації орієнтуватися на компроміс, що засвідчило їхню непоступливість і бажання доводити свою правоту під час спілкування шляхом спорів. Комунікативні орієнтації, які стосува-

лися розв'язання різних проблем, значно поступалися орієнтаціям щодо сприйняття та розуміння партнера в процесі спілкування. Загальний рівень комунікативних орієнтацій та їх гармонійності для опитаних студентів характеризувався переважанням середнього рівня (51,11%), високий і низький рівні (24,13% і 24,76% відповідно) відрізнялися несуттєво (на 0,63%). Отримані результати засвідчили недостатній рівень розвитку ціннісних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях майбутніх учителів іноземних мов і необхідність посилення роботи щодо формування їх мотивації у процесі спілкування.

Тест «Наскільки Ви толерантні?» (О. Тушканової) використовувався з метою визначення ступеня толерантності особистості до чужої думки й поваги до співрозмовника. Дослідження за цим тестом виявило такі результати: 28,25% опитуваних виявили високий рівень толерантності, непохитність переконань, здатність їх відстоювати в поєднанні з критичним ставленням до власної думки й поведінки, вміння переусвідомлювати свої помилки; 57,46% опитуваних показали середній рівень толерантності та довели можливість відстоювати свою точку зору й вести діалог при наявності проявів різкості й зверхності в процесі спілкування зі співрозмовниками, неповаги до них; 14,29% студентів проявили низький рівень толерантності, що виявлявся в їх безкомпромісності й впертості, нестриманості під час ведення діалогу, можливості фізичної агресії.

Таким чином, отримані результати дали змогу зробити висновок, що в майбутніх учителів іноземних мов мало сформовані соціальні установки особистості, переконання, що визначають ставлення людини до навколишнього світу; не розвинуто бажання вивчати іноземну мову як засіб розширення знань та культурного збагачення; недостатня зацікавленість до вивчення соціокультурної інформації, яка дає змогу розуміти й поважати погляди людей різних культур і народів, сприймати їхні відмінності, співпрацювати з ними.

«Експрес-діагностика стійкості до конфліктів» (М. Фетіскіна, В. Козлова, Г. Мануйлова) викорис-

товувалася з метою з'ясування рівнів стійкості до конфліктів у майбутніх учителів іноземних мов, стратегій поведінки в потенційній зоні конфлікту. Дослідження із використанням цієї експрес-діагностики виявило високий рівень конфліктостійкості (19,37%) та підтвердило, що ці майбутні учителі іноземних мов залишилися в рамках соціально прийнятних способів поведінки в потенційно конфліктній ситуації, прагнули пошуку знаходження оптимального рішення в кожній конкретній ситуації, яке б влаштувало всі сторони конфлікту.

Середній рівень прояву конфліктостійкості студентів спостерігався у 63,49% опитаних, які прагнули до уникнення конфліктних ситуацій, були готові віднаходити конструктивні способи вирішення. Це засвідчило їх прагнення зберігати доброзичливі взаємини з оточуючими (педагогами, адміністрацією, колегами), уникати спірних питань. Низький рівень конфліктостійкості діагностовано в 17,14% опитаних. Майбутнім учителям іноземних мов із таким рівнем стійкості до конфліктів властиві постійні провокації початку конфліктів, несформованість умінь контролювати свою поведінку й емоції в конфлікті, відсутність прагнення зберігати доброзичливі відносини з оточуючими.

На основі емпіричних даних, отриманих у процесі діагностування мотиваційно-ціннісного компонента формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, з'ясовано вихідний рівень сформованості цього компонента, що наведений у табл. 3.

Дані, що наведені в таблиці 3, вказали на перевагу середнього рівня сформованості конфліктологічної компетентності за досліджуваним компонентом майбутніх учителів іноземних мов (57,46%). Високий і низький рівні (23,81% і 18,73% відповідно) мали незначні відмінності (5,08%), що засвідчило недостатню сформованість мотиваційно-ціннісного компонента досліджуваного феномена.

У процесі констатувального експерименту доведено, що більшість студентів уникають конфліктних ситуацій, провідною спрямованістю комунікаційних процесів для них є адекватність сприймання та розуміння партнера, найменш схильні майбутні учителі іноземних мов у міжособистісній

комунікації до орієнтацій на компроміс, потребу в самоконтролі власних поведінкових реакцій.

Операційно-корегувальний компонент конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов визначається за допомогою тесту «Стиль поведінки в конфліктній ситуації» (К. Томаса), який дав змогу виявити стильові уподобання майбутніх учителів іноземних мов поведінки в конфліктних ситуаціях, методики «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів» (П. Хеппнер, І. Петерсен).

Емпіричні дані, які були отримані в результаті проведення цього тесту, засвідчили, що 39,68% опитуваних надали перевагу стилю компроміс шляхом взаємних поступок. 24,44% досліджуваних вибрали стиль суперництва, оскільки прагнули досягти своїх інтересів, не враховуючи інтереси інших сторін конфлікту. 17,46% студентів вважали найбільш доречним у конфлікті використання стилю співпраці як альтернативи взаємодії, що повністю задовольняє інтереси обох сторін конфлікту. 11,43% досліджуваних надали перевагу стилю пристосування, які підлаштовували власні інтереси під інтереси інших. Лише 6,98% опитуваних обрали стиль уникнення як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденцій щодо досягнення власної мети. Отже, дослідження, здійснене за тестовою методикою К. Томаса, засвідчило, що компроміс для майбутніх учителів іноземних мов був найоптимальнішим стилем подолання конфлікту, однак студенти часто вихід із конфлікту вбачали у використанні стилю суперництва як боротьби за власні інтереси. Рідше респонденти обирали стилі співпраці й пристосування в розв'язанні конфліктів, оскільки вони вимагали поступки в задоволенні власних інтересів, а найменше – стиль уникнення як повну відсутність прагнення до кооперації і досягнення власних цілей. У нашому дослідженні респондентів, які обрали співпрацю як стиль розв'язання конфліктної ситуації, було зараховано до високого рівня конфліктологічної компетентності, студентів із стилями компромісу й пристосування – до середнього рівня, стилів суперництва і уникнення – до низького.

Методика «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів» (П. Хеппнер, І. Петерсен)

Таблиця 3

Результати сформованості мотиваційно-ціннісного компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов

Діагностичні методики	Рівень прояву мотиваційно-ціннісного компонента		
	Високий	Середній	Низький
Діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях	24,13 (76)	51,11 (161)	24,76 (78)
Тест «Наскільки Ви толерантні?»	28,25 (89)	57,46 (181)	14,29 (45)
«Експрес-діагностика стійкості до конфліктів»	19,37 (61)	63,49 (200)	17,14 (54)
Загальний рівень	23,81 (75)	57,46 (181)	18,73 (59)

використовувалася для визначення рівня конфліктологічної компетентності та значущості властивостей конфліктно-компетентної поведінки для особистості. У процесі дослідження отримано такі результати: високий рівень компетентності вирішення конфліктів продемонстрували 16,19%, які були впевнені у собі і в тому, що більшість конфліктів може бути ними ефективно подолано, прогнозували власні дії, вважали себе готовими до розв'язання конфлікту. Середній рівень досліджуваного показника був притаманний 41,59%, які не мали певного плану та стратегії вирішення конфліктів, не були готові до обліку різноманітних умов конфліктної ситуації, низький рівень – 42,22%, які були невпевнені в собі й здатності розв'язання конфліктної ситуації, їх реакція на конфліктну ситуацію була емоційною та непередбачуваною.

Низький рівень розвитку компетентності у вирішенні конфліктів (42,22%) за цією методикою превалює, що доводить невпевненість студентів в успішному їх розв'язанні, недостатність практичного досвіду конфліктологічної взаємодії, неспроможність контролювати свої почуття в конфліктній ситуації. Доволі високі показники отримані за середнім рівнем компетентності у вирішенні конфліктів досліджуваних (41,59%), які засвідчили невміння студентів прогнозувати власні дії в конфлікті та віднаходити розумну стратегію його подолання.

На основі емпіричних даних, отриманих у процесі діагностування операційно-корегувального компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, з'ясовано вихідний рівень, який наведено в таблиці 4.

Дані, що наведені в таблиці 4, вказали на переважання середнього рівня сформованості операційно-корегувального компонента конфліктологіч-

ної компетентності майбутніх учителів іноземних мов (46,35%). Низький рівень (36,82%) удвічі перевищував високий рівень конфліктологічної компетентності (16,83%), що засвідчило його незначну сформованість, відсутність у студентів належного практичного досвіду конфліктологічної взаємодії, невміння прогнозувати власні дії в конфліктах та віднаходити розумну стратегію їх подолання.

На основі емпіричних даних визначено загальний рівень сформованості конфліктологічної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов, який наведений у табл. 5.

Отже, показники таблиці 5 дають підстави стверджувати, що на етапі констатувального експерименту в майбутніх учителів іноземних мов найбільший відсоток осіб за високим рівнем виявлено в прояві мотиваційно-ціннісного компонента (23,81%). Відсоток досліджуваних за вказаним компонентом (порівнянно з іншими) із його низьким рівнем теж зафіксовано на найнижчому рівні (18,73%).

Когнітивно-рефлексивний й операційно-коригувальний компоненти за рівнями відрізнялися між собою в незначних відсотках, а саме: 17,14% і 16,83% (високий); 47,62% і 46,35% (середній); 35,24% і 36,82% (низький).

Загальний рівень сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов за результатами констатувального експерименту є невисоким і потребує його підвищення: високий рівень виявлено в 19,36% респондентів, середній – у 50,48%, а низький – у 30,16%.

Відповідно, за результатами аналізу даних констатувального експерименту можна стверджувати, що респонденти продемонстрували певну адекватність сприйняття конфліктної ситуації, виявляли певну самостійність при виборі способів вза-

Таблиця 4

Результати сформованості операційно-корегувального компонента конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов

Діагностичні методики	Рівень прояву операційно-корегувального компонента		
	Високий	Середній	Низький
Тест «Стиль поведінки в конфліктній ситуації»	17,46 (55)	51,11 (161)	31,43 (99)
Тест «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів»	16,19 (51)	41,59 (131)	42,22 (133)
Загальний рівень	16,83 (53)	46,35 (146)	36,82 (116)

Таблиця 5

Рівні сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов

Структурні компоненти	Рівень прояву конфліктологічної компетентності		
	Високий	Середній	Низький
Когнітивно-рефлексивний	17,14 (54)	47,62 (150)	35,24 (111)
Мотиваційно-ціннісний	23,81 (75)	57,46 (181)	18,73 (59)
Операційно-корегувальний	16,83 (53)	46,35 (146)	36,82 (116)
Загальний рівень	19,36 (61)	50,48 (159)	30,16 (95)

емодій у конфліктних ситуаціях, інколи проявляли толерантність до думок опонентів тощо. У той же час респонденти здебільшого були не спроможні до видобування планів і стратегій розв'язання конфліктів, дії в конфліктних ситуаціях, виявляли ознаки непередбачуваності й надмірної емоційності, що свідчить про недостатній рівень розвитку їхньої конфліктологічної компетентності.

Отримані емпіричні дані спонукають до розробки відповідної розвивальної програми, впровадження якої в освітній процес забезпечило б розвиток конфліктологічної компетентності досліджуваних.

Висновки. Проблема формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як частини професійної компетентності надзвичайно складна, і ефективність її розв'язання залежить від модифікації змісту, форм і методів професійної підготовки вчителя загалом й конфліктологічної зокрема, врахування індивідуальних особливостей майбутніх педагогів, їхніх морально-ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності, здатності до самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення. Виділення критеріїв та відповідних показників дає змогу говорити про певний рівень сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Отримані результати оцінювання в зіставленні з критеріями, що слугують своєрідним еталоном для визначення ефективної

моделі навчального процесу, допоможуть скоригувати процес формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Подальше дослідження цієї проблематики необхідне як у теоретичному, так і в практичному плані. Компетентність майбутнього фахівця у вирішенні конфліктів є вагомою запорукою його ефективної й результативної діяльності, особливо, якщо його робота пов'язана з безпосереднім спілкуванням із людьми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Болтунова Г.М. Формирование готовности учителя к разрешению конфликтных ситуаций в педагогическом процессе. *Оптимизация и интенсификация педагогического процесса в вузе и школе*. 1994. С. 65–67.
2. Мухіна Л.М. Механізми й засоби формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2017. С. 92–97.
3. Вошколуп Г.Ю. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх фахівців. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2016. № 1(11). С. 184–190.
4. Дзюба Т. Конфліктологічна компетентність директора школи. *Шлях освіти*. 2004. № 1. С. 29–34.
5. Філь С.С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наукові записки НАУКМА*. 2011. Т. 123. С. 20–24.